

Міський голова – ключова посада самоврядування міст підросійської України 1785–1917 рр.

Розглянуто заснування посади міського голови у структурі місцевого управління та міського самоврядування Російської імперії. Проаналізовано розвиток повноважень керівника міського громадського управління в ході реформ 1785, 1870, 1892 рр.

Ключові слова: міський голова, міське громадське управління, міські виборчі зібрання, міська дума, міська управа.

Рассмотрено учреждение должности городского головы в структуре местного управления и городского самоуправления империи. Проанализировано развитие полномочий руководителя городского общественного управления в ходе реформ 1785, 1870, 1892 гг.

Ключевые слова: городской голова, городское общественное управление, городские избирательные собрания, городская дума, городская управа.

The article dwells upon the establishment of the position of the City Mayor in the structure of the local government of the Russian Empire. The author also presents analysis of the expansion of the City Mayor's span of control at the time of the reforms of 1785, 1870 and 1892.

Key words: City Mayor, local government, local rallies of the electorate, municipal дума, town council.

Відповідно до Закону "Про місцеве самоврядування в Україні", який був прийнятий у 1997 р., міський голова є головною посадовою особою територіальної громади міста. Назва цієї посади була запозичена із законодавства Російської імперії і практики його застосування, що природно поширювалися й на підросійську Україну. Задля розробки сучасних концепцій удосконалення міського самоврядування видається доцільним вивчення розвитку правового статусу міського голови протягом кін. XVIII – поч. XX ст.

В історичній науці не склалася стала традиція наукового розгляду зазначеної проблематики. Винятком є праці, що вміщують короткі фрагменти, які стосуються вказаної проблеми, зокрема І.Дитятини [7; 9; 10], В.Гессена [1] та В.Нардової [15; 16].

Мета цієї статті – розгляд заснування посади міського голови в структурі місцевого управління та міського самоврядування Російської

імперії, а також аналіз розвитку повноважень керівника громадського управління в ході міських реформ 1785, 1870, 1892 рр.

Уперше посада міського голови була запроваджена у зв'язку із спеціальною нагодою. Маніфестом від 14 грудня 1766 р. Катерина II оголосила скликання виборних представників від усіх вільних станів імперії для вироблення "нового Уложення" [21]. Поміж установ та станів кожне місто повинно було обрати одного депутата. Але перед тим міським жителям-домовласникам приписувалось обрати "между собою кого хотят городским головою", який мав обов'язок керувати виборчим процесом [21, с. 1101–1102].

Законодавцем висувалася низка умов відносно майнового статусу та особистих якостей кандидата на нову міську посаду. Як зрозуміло з вищесказаного, він мав володіти будинком у місті. Крім того, на цю посаду не міг претендувати банкрут. Разом із тим особа, намічена до обрання, мала бути віком не молодше 30 років, вільною від стягнень та очевидних вад, що заслуговують на осуд, а також зобов'язана володіти такими якостями, як "добра совість" та "нега-небна поведінка" [21, с. 1101–1102].

Обрання депутата Законодавчої комісії – не кінцева мета створення нової посади. За вищезазначеним маніфестом, голова обирався на 2 роки. Закон визначив, що на зборах городян у своєму місті він "первое место имеет", вочевидь, малося на увазі головування. Дві останні зазначені тут норми маніфесту роз'яснюються ще однією – існування посади міського голови у подальшому потрібно на випадок, якщо від верховної влади відбудуться "особливі повеління", що потребують обговорення в середовищі мешканців міста [21, с. 1102–1103]. Ця прерогатива закріплювалася за міськими головами у подальшому трьома указами 1768, 1770 та 1771 рр. [17, с. 673–674; 18; 19], які щоразу знову приписували провести їх вибори.

В Указі "Учреждения для управления губерний Всероссийския империи" від 1775 р. міському голові ("главе") було визначено нове місце в системі місцевого управління. На нього покладалося головування у міському сирітському суді, що відав справами про сиріт і вдів та їхнім майном. Нормативний акт визначив, що міський голова обирається на три роки за балами (ст. 293–297) [23, с. 261].

Російська імперія будувалася як поліцейська держава. Тому турботи про упорядкування міст Катерина II покладала на поліцію. Разом із тим у річищі спроб європеїзувати імперію побачила світ катерининська "Грамота на права и выгоды городам Российской империи" (Жалувана грамота містам або катерининське Городове положення) (1785 р.). Передбачалося створення міських органів, що складалися з представників усіх станів міського населення, крім військо-

вих та селянства. Йдеться про збори міської громади ("общества градского") – загальні збори ценових городян; загальну міську думу – представницькі збори міського населення і шестигласну міську думу – виконавчий орган міського самоврядування (ст. 29, 156, 164, 165) [6, с. 361, 382].

Законодавчий акт визнав місто самоврядною одиницею, що має свою, незалежну від держави сферу діяльності [9, с. 144]. Але це була лише декларація. Зародки автономії міських громад та їх самоврядування, які проголошувалися у ньому, на практиці були поглинуті урядовою опікою.

Роль і значущість міського голови в законі прослідковується дуже слабо. Катерининське Городове положення згадує про цю посадову особу лише як голову обох дум, що обирався раз на три роки шляхом балотування (ст. 31) і був відповідальним за складання міської обивательської книги – документа обліку городян (ст. 61) [6, с. 361, 363]. За законом, міський голова, як і всі виборні посадові особи, виконував свої обов'язки безоплатно [11, с. 37].

Низка чинних на 1832 р. повноважень міського голови, що склалися від 1766 р., у систематизованому вигляді відобразилася у Зводі законів Російської імперії [22]. Основні з них – піклування про дотримання правил виборчого процесу ("охранение установленного порядка при общественных выборах"), клопотання ("предстательство") за уповноваженням громади про громадські потреби та достаток тощо (ст. 881) [22, с. 217].

Ще 1844 р. уряд за звітами чиновників-ревізорів переконався, що загальна дума ніде не існує, навіть у столицях [11, с. 40]. Серед установ міського громадського управління згадувалися тільки збори міської громади, які (незаконно) виконували функцію розпорядчого органу, і шестигласна дума, що завідувала поточними справами [15, с. 13]. Щоправда, і ця установа не мала реальних прав, тому що знаходилася у повній залежності від місцевих органів державного управління. В таких умовах повноваження міського голови мали доволі вузькі межі.

Модернізаційні процеси, які охопили імперію після проголошення і початку реалізації селянської реформи, ставили на порядок денний питання вдосконалення управління містами та налагодження комунального господарства, що спричинило розробку нового Городового положення. В основу проекту міської реформи було покладено принципи загальностановового представництва, розподілу розпорядчої і виконавчої влад та самоврядування міської громади.

Ще до завершення розробки Городового положення у відповідь на несміливі прояви прагнення міських дум та земств до самостійності

13 червня 1867 р. було видано Закон "О порядке производства дел в земских, дворянских и городских, общественных и сословных собраниях" [20], що залишався чинним до повалення монархії. Законодавчий акт надавав право голові зібрання призначати або змінювати "очередь его занятий" (регулювання порядку денного). Миський голова був зобов'язаний під час обговорення звертати увагу членів зібрання, які віддалялися "от вопроса и существа дела", позбавляти їх "права речи" у випадку "безуспешности двукратного о том напоминания".

Крім того, голова робив висновок щодо причетності пропозиції члена зібрання до кола його відомства, а отже, підлягає вона обговоренню чи ні. Правда, незадоволені рішенням голови з цього питання мали право письмово викласти про те свою думку та долучити її до журналу засідання [20, с. 897].

У разі порушення членами зібрання зазначеного порядку і безуспішності нагадувань про його відновлення голова зобов'язувався закрити засідання. За порушення такого правила голова зібрання позбавлявся посади і підлягав суду [20, с. 898]. Таким чином, уряд започатковував запобіжники супроти норовливості новостворених та ще проєктованих до створення місцевих самоврядувань, що могли становити загрозу повноті самодержавної влади. Як бачимо, завдяки вищезазначеному закону підвищувався правове становище міського голови, його значущість та відповідальність.

За Городовим положенням 1870 р., посада міського голови юридично і фактично, попри відсутність у законі спеціального визначення її сутності, була, на думку І.Дитятини, цілою установою, до того ж вельми солідну [8, с. 260]. Він був головою в усіх трьох установах міського громадського управління – міських виборчих зібраннях, міській думі, а також у міській управі (ст. 30, 48, 70) [3, с. 826, 828, 830], тобто організовував їх діяльність.

Нарешті, неофіційно міський голова розглядався, за висловом одеського міського голови Новосельського у період підготовки закону, як "агент" уряду з виконання тих або інших його "намірів та вказівок" [10, с. 191]. Визначення "урядовий агент" стосовно міського голови застосовувалось і у 1876 р. першим дослідником міського самоврядування Російської імперії І.Дитятиним [8, с. 261]. Зазначимо, що формулювання науковця мали умоглядний, абстрактний характер.

Відповідно до Городового положення 1870 р. посаду міського голови обіймали особи за вибором міської думи (ст. 82) з санкції губернатора або міністра внутрішніх справ (у губернських містах) (ст. 92). При цьому обиратися могли не лише гласні (члени міської думи), але й інші особи, які мали право голосу на виборах як особисто, так і за довіреністю (ст. 86), крім євреїв (ст. 88). Закон визначив

чотирирічний термін служіння міського голови. Особа, обрана міським головою, перед вступом на посаду складала присягу про сумлінне виконання обов'язків (ст. 73, 82 і 85). Міські голови, на відміну від пересічних гласних, працювали на професійній основі й одержували платню (ст. 55 п. 2) [3, с. 828, 830–831].

Задля забезпечення належних відносин між розпорядчим (думою) та виконавчим (управою) органами міського громадського управління міський голова відсторонювався від головування у думі під час розгляду нею звітів управи. Крім того, йому не дозволялося керувати дебатами з приводу призначення розміру утримання особам громадського управління (ст. 52) [3, с. 828].

Інструкціями думи визначався порядок діяльності управи, а також те, які справи належить вирішувати колегіальним шляхом за більшістю голосів членів управи, а які – одноосібним розпорядженням міського голови (ст. 76). У випадках надзвичайних і таких, що не терплять зволікання, голова одноосібно вживав заходи, не очікуючи обговорення в міській управі, але був зобов'язаний повідомляти про свої дії виконавчій установі на найближчому її засіданні (ст. 76) [3, с. 830].

Очолюючи розпорядчу і виконавчу владу в місті, міський голова мав безпосередній вплив на всі питання, що стосувалися кола повноважень міського громадського управління. До предметів відомства міського громадського управління закон відніс справи із влаштування цього управління (ст. 2, п. а)) [3, с. 823], що мало найбільшу значущість під час введення в містах Городового положення, коли вперше запроваджувався виборчий процес [14, с. 9], а також формувалися міські виборчі зібрання, міські думи та управи. Міський голова очолював виборчі дії та процедури, забезпечуючи реалізацію виборчих прав і легітимність результатів виборів (ст. 26–28, 30, 32, 38, 39) [3, с. 826–827]. Неабияке значення мало періодичне відтворення виборчого процесу та інституцій міського громадського управління у подальшому.

Очевидною є причетність міського голови внаслідок його повноважень у розпорядчому та виконавчому органах самоврядування до всіх справ із міського благоустрою та міського господарства. Так, голова безпосередньо займався укладанням міського кошторису, справами санітарно-гігієнічного стану міста, охорони здоров'я, освіти, добробуту населення, розвитку місцевої торгівлі та промисловості, протипожежної безпеки тощо (ст. 2, 72) [3, с. 823, 830]. Поглиблення та збагачення змісту повноважень залежали від успіхів громадського управління у збільшенні бюджетних надходжень та дбайливого використання коштів на розширення міської соціальної інфраструктури.

Крім того, лише міський голова був представником міста у відносинах із губернським начальством (ст. 81) [3, с. 831].

Значущість посади міського голови засвідчувалася поняттям "міська громада" та нормою закону: міська дума репрезентує всю міську громаду (ст. 54) [3, с. 828]. Стаття 5 Городового положення проголошувала самостійність міського громадського управління в межах наданої йому влади [3, с. 823]. Така декларація також підтверджувала високе правове становище міського голови.

Розробники нового закону обмірковували необхідність забезпечити за головою як "представителем всего городского общества видное и почетное положение в среде местных властей" [2, с. 91–93]. Цю думку було реалізовано у спеціальній нормі закону, що передбачало носіння ним (поряд з іншими вибірними посадовцями громадського управління) під час виконання своїх обов'язків і в урочистих випадках особливих знаків. Разом із тим міському голові надавався мундир за особливим, височайше встановленим зразком (ст. 98). Проте у ст. 99 Городового положення 1870 р. спеціально підкреслювалось, що посадовим особам міського громадського управління не присвоюється статус державних службовців [3, с. 832].

Забезпечуючи суспільну значущість посади провідника міського представництва, уряд з'ясував характер відносин міського голови з губернатором. У пресі було опубліковано циркуляр Міністерства внутрішніх справ (МВС) від 9 лютого 1873 р. №385, у якому наголошувалося, що провідники міських громадських управлінь підвідомчі губернаторам, як й інші службовці, що обіймають свою посаду за виборами. Ось чому, як зазначалося тоном повчальної вказівки, голови мають виявляти губернаторові відповідну повагу як представнику вищої урядової влади [12].

За злочин, вчинений за посадою, міський голова відповідав за рішенням суду (ст. 156). Причому віддання його під суд здійснювалося тільки за визначенням 1-го Департаменту Правительствующого Сенату, яке ґрунтувалося на відповідній постанові міської думи або губернського в міських справах присутствія (ст. 159) [3, с. 839].

Реформа 1892 р. суттєвим чином модифікувала найголовніші принципи, закладені в Городовому положенні 1870 р. Новий закон не знав поняття "міська громада". Натомість використовується "міське поселення" (ст. 7) [4, с. 434]. Тобто замість громадсько-політичної виступала адміністративно-територіальна одиниця [24, с. 194]. В результаті проведення нової реформи докорінно змінився характер відносин між думами і державними установами, посилилося підпорядкування перших другим, значно скоротилися межі самостійності

самоврядування. Городове положення 1892 р. навіть не згадувало про міську громаду.

Обмеження самостійності установ громадського управління відбувалося шляхом їх одержавлення. Із часу запровадження реформи міський голова, як і решта інших членів управи, визнавався державним службовцем. Так віртуальний "урядовий агент", за Городовим положенням 1870 р., перетворився на реального урядового чиновника за законом 1892 р. Посадовим особам громадського управління присвоювалися класи державної служби. Міським головам в губернських містах і тим, що входили до складу градоначальств, надавався VI клас, в інших міських поселеннях – VIII клас. Тепер, як чиновник, за службові провини голова підлягав дисциплінарній відповідальності (ст. 147) [4, с. 455–456].

Кожний крок міського самоврядування був під контролем адміністрації, що робила висновки не тільки стосовно законності ухвал міських установ, але й щодо їх правильності (ст. 12) [4, с. 435]. Це, природно, вплинуло на загальне зниження правового положення посади міського голови в політичній системі самодержавної імперії. Правда, за Городовим положенням 1892 р., увесь комплекс питань, якими міські голови займалися раніше, було збережено. В цілому, попередня організація громадського управління не зазнала змін, хіба що виборче зібрання втратило статус установи міського громадського управління.

Засвідчуючи значущість впливу міського голови на характер функціонування громадського управління та на всі справи, якими воно опікувалося, не маємо підстав говорити про його всеосяжну владу в установах самоврядування. На заваді цьому стояли представницькі засади функціонування міського самоврядування. Колегіальні органи не завжди враховували думку міського голови навіть із вельми принципових питань. Так, наприклад, у засіданні міської управи і фінансової комісії Катеринославської думи 28 травня 1911 р. розглядалося питання про реалізацію облігаційної позики. Всі учасники зібрання не погодилися з пропозицією міського голови І.Способного здійснити цю фінансову операцію за допомогою Російсько-Азіатського банку. Натомість більшістю голосів, за винятком міського голови, було ухвалене рішення про продаж облігацій 3-ої облігаційної позики іншій фінансовій установі. Причому І.Способному доручалося разом із чотирма гласними укласти остаточну редакцію договору про це [13, с. 1135–1137].

Таким чином, даний розгляд засвідчує важливе місце посади міського голови у міському громадському управлінні імперії та способах утілення його в життя. Від початку запровадження посади на

міського голову покладалися обов'язки спікера (голови) та організатора міського виборчого процесу. Крім того, із проведенням реформ 1785 та 1870 рр. за головою закріпилися обов'язки організатора діяльності представницького та виконавчого органів громадського управління. Завдяки цьому міський голова, найбільшою мірою після реформи 1870 р., мав безпосередню причетність до управління всім комунальним господарством та розвитком соціальної інфраструктури міста. Виконуючи представницькі функції, голова представляв місто у відносинах із державними органами. Надані Городовим положенням 1870 р. повноваження, а також задекларована самостійність громадського управління в межах визначеної компетенції забезпечували міському голові статус головної посадової особи міської громади. Його правовому положенню відповідала й встановлена законом у разі необхідності судова відповідальність, що санкціонувалась Сенатом.

Відповідно до реформи 1892 р. міський голова перетворювався на виборного чиновника, що мало своїм наслідком виникнення його дисциплінарної відповідальності. Разом із скасуванням раніше декларованої самостійності громадського управління і розширенням державного контролю за ним певним чином знижувалося і правове становище міського провідника. Проте фактична значущість міського голови збагачувалась у тих містах, де відбувався суттєвий розвиток промисловості й торгівлі, комунального господарства та гуманітарної сфери.

Література

1. Гессен В. М. Городское самоуправление. Дополнение к курсу русского государственного права / В. М. Гессен. – СПб. : Тип. И. Трофимова, 1912. – 27 с.
2. Городовое положение, Высочайше утвержденное 16 июня 1870 г. с объяснениями. – СПб. : Тип. Мин. внут. дел, 1873. – 296 с.
3. Городовое Положение: Высоч. утв. 16/28 июня 1870 г. // Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗ). – СПб., 1874. Собр. 2-е. – Т. XLV, № 48498. – 1874. – С. 821–839.
4. Городовое Положение: Высоч. утв. 11 июня 1892 г. // ПСЗ. – СПб., 1895. Собр. 3-е. – Т. XII, № 8708. – 1895. – С. 430–456.
5. Городовое Положение: Высоч. утв. 11 июня 1892 г. Приложение к ст. 121: Расписание классов по чинопроизводству и разрядов по шитью на мундире должностей городского общественного управления // ПСЗ. – СПб., 1895. Собр. 3-е. – Т. XII, № 8708. – 1895. – С. 171–172.
6. Грамота на права и выгоды городам Российской империи: 21 апреля 1785 г. // ПСЗ. – СПб., 1830.

- Т. XXII: с 1784 по 1788, № 16188. – 1830. – С. 358–584.
7. Дитятин И. Устройство и управление городов России : в 2 т. / И. Дитятин. – СПб. : Тип. П.П. Меркульева, 1873.
Т. 1 : Города России в XVIII столетии. – 1873. – 601 с.
8. Дитятин И. И. Наше городское самоуправление / И. И. Дитятин // Статьи по истории русского права. – СПб. : Тип. А. Пороховщикова, 1895. – С. 232–271.
9. Дитятин И. И. К истории "жалованных грамот" дворянству и городам 1785 года / И. И. Дитятин // Статьи по истории ... – С. 49–152.
10. Дитятин И. И. К истории городского положения 1870 года / И. И. Дитятин // Статьи по истории... – С. 153–231.
11. Дитятин И. И. Наши города за первые три четверти настоящего столетия / И. И. Дитятин // Статьи по истории ... – С. 33–48.
12. Екатеринославские губернские ведомости. – 1873. – № 20. – 10 марта.
13. Известия Екатеринославского городского общественного управления. – 1911. – № 14.
14. Коробка В. М. Громадське управління у містах Катеринославської губернії (1870–1914 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Коробка В. М. – Донецьк, 2010. – 20 с.
15. Нардова В. А. Городское самоуправление в России в 60-х – начале 90-х годов XIX в.: Правительственная политика / В. А. Нардова. – Л. : Наука, 1984. – 260 с.
16. Нардова В. А. Самодержавие и городские думы в России в конце XIX – начале XX века / В. А. Нардова. – СПб. : Наука, 1994. – 157 с.
17. О возобновлении выборов в Депутаты Комиссии о сочинении проекта нового Уложения через два года // ПСЗ. – СПб., 1830.
Т. XVIII, № 13119. – 1830. – С. 673–674.
18. О избрании вновь Дворянских Предводителей и городских Голов // ПСЗ. – СПб., 1830.
Т. XIX, № 13600. – 1830. – С. 267.
19. О избрании Дворянских предводителей и Городских Голов по прошествии двух годичного срока, без особенного о том указа // ПСЗ. – СПб., 1830.
Т. XIX, № 13661. – 1830. – С. 315.
20. О порядке производства дел в земских, дворянских и городских, общественных и сословных собраниях // ПСЗ. – СПб., 1871.
Собр. 2-е. – Т. XLII, № 44690. – 1871. – С. 896–898.
21. Об учреждении в Москве Комиссии для сочинения проекта нового Уложения, и о выборе в оную Депутатов // ПСЗ. – СПб., 1830.
Т. XVII, № 12801. – С. 1092–1110.
22. Свод законов Российской империи : в 15 т. – СПб., 1833.
Т. 2 : Свод учреждений государственных и губернских. – Ч. 2 : Учреждения Губернские. – 1833. – 910 с.

23. Учреждения для управления Губерний Всероссийския Империи // ПСЗ. – СПб., 1830.

Т. XX, № 14392. – 1830. – С. 229–304.

24. Шрейдер Г. И. Городская контрреформа 11 июня 1892 г. / Г. И. Шрейдер // История России в XIX в. – СПб. : Изд. тов. бр. А. И. Гранат и К°, 1905.

Отд. 1. – Т. 5. – 1905. – С. 181–228.

УДК 929

Д.О.Андросова-Байда, Н.О.Барабаш

Петербург в історії роду Білозерських (у XIX – на поч. XXI ст.)

У статті висвітлено роль Петербурга в історії роду Білозерських, численні представники якого мали прямі (навчання, проживання) або опосередковані (інтелектуальні, листування) зв'язки з цим містом.

Ключові слова: Петербург, представники роду Білозерських, сімейна історія

В статье освещена роль Петербурга в истории рода Белозерских, многие представители которого имели прямые (обучение, проживание) или опосредованные (интеллектуальные, переписка) связи с этим городом

Ключевые слова: Петербург, представители рода Белозерских, семейная история

In this article, the role of St.Petersburg in the history of Belozersky's family, many representatives of whom had direct (education, residence) or mediated (intellectual, correspondence) connections with this city was considered.

Key words: St.Petersburg, representatives of Belozersky's family, family history

У сімейній історії важливу роль відіграє мережа географічних локалізацій родини. Місце проживання визначає стиль життя, вказує на діапазон потенційних життєвих сценаріїв (міський, сільський стилі життя; відмінності у можливостях самореалізації у великих та малих містах). Показово, що в теорії соціальних трансмісій (Д.Берто, І.Берто-В'ям) географічна локалізація роду репрезентована як важлива частина соціального капіталу, складаючи поряд із соціальним статусом його

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ЛІТЕРАТУРА ТА КУЛЬТУРА ПОЛІССЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 66

*Соціальні аспекти історико-культурного розвитку
Полісся й України*

Ніжин
2011

УДК 821.161.206+94/477/"9"
ББК 83.3/4Укр./5+63.3/ 4Укр./52
Л 64

Збірник друкується за рішенням Вченої ради
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя) протокол № 10 від 02.06.2011 р.

Постановою ВАК України від 1 лютого 2010 р. № 1-05/5 збірник
включено до переліку наукових видань, публікації яких зараховуються
до результатів дисертаційних робіт із літературознавства та історії
(Бюлетень ВАК України. – 2010. – № 7. – С. 8).

Збірник засновано у 1990 р. проф. Самойленком Г. В.

Редакційна колегія:

відп. редактор і упорядник – д. філол. н., проф. Г. В. Самойленко;

з філології:

д. філол. н., проф. Н. М. Арват; д. філол. н., проф. О. Г. Астаф'єв; д. філол. н.,
проф. Н. І. Бойко; д. філол. н., проф. З. В. Кирилюк; д. філол. н., проф.
О. Г. Ковальчук; д. філол. н., проф. П. В. Михед; д. філол. н., проф. А. Я. Мой-
сієнко; д. філол. н., проф. С. І. Потапенко;

з історії:

д. і. н., проф. М. К. Бойко; д. політ. н., проф. О. Д. Бойко; д. і. н., проф.
А. О. Буравченков; д. і. н., проф. В. М. Гладилін; д. і. н., проф., член-
кор. НАН України В. М. Даниленко; д. і. н., проф. В. О. Дятлов; к. і. н., доц.
О. Г. Самойленко; к. і. н., доц. Є. М. Страшко; д. і. н., проф. Л. В. Таран;
д. і. н., проф. Ю. І. Шаповал;

з теорії та історії культури, мистецтвознавства:

д. мист., проф. Г. І. Веселовська; к. мист., доц. Л. О. Дорохіна; д. мист.,
проф. М. А. Давидов; к. філос. н., доц. Л. Л. Корнеєва; к. мист. н., доц.
Т. В. Ляшенко; д. мист., ст. н. співроб. О. С. Найдєн; д. мист., проф. В. І. Ро-
жок; д. мист., проф. В. В. Рубан; к. мист. н., проф. С. В. Тишко; д. мист.,
проф. В. Д. Шулєгіна.

Література та культура Полісся. – Вип. 66 : Соціальні аспекти
Л 64 історико-культурного розвитку Полісся й України / відп. ред. і
упор. Г. В. Самойленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2011. – 395 с.

УДК 821.161.206+94/477/"9"
ББК 83.3/4Укр./5+63.3/4Укр./52

© Самойленко Г. В. упорядник, 2011
© НДУ ім. М. Гоголя, 2011